

مطالعه و مقایسه قوم تاریخ‌نگاری کولی‌های ایرانی ساکن در پس کرانه‌های خلیج فارس با کولی‌های ایرانی مقیم هند و نگاهی بر تأثیرات کولی‌های هندی بر زندگی آنها

ندا حسین طهرانی

دانشجوی دوره کارشناسی ارشد باستان‌شناسی دکن کالج پونا- هند

مقدمه

امروزه کولی‌ها در سرتاسر جهان با مسائل اجتماعی و فرهنگی جدیدی مواجه هستند. بنابراین، ماهیت واقعی کولی‌ها و مشخص کردن هویت آنها در گذشته و حال در نتیجه پژوهش‌های مردم‌شناسی آشکار می‌گردد.

هدف از پژوهش اخیر، شناخت و آشنایی با گذشته این اقوام و همچنین زندگی اجتماعی- فرهنگی آنها می‌باشد. از دیگر نکات مهم مقاله حاضر، پرداختن به مسائلی همچون نحوه مهاجرت، علت یکجانشینی و مسیر مهاجرت آنها از هند به ایران است. در آخر نیز به مقایسه زندگی کولی‌های جنوب ایران با کولی‌های ایرانی مقیم هند و تأثیرات کولی‌های هندی بر آنها، پرداخته می‌شود. پژوهش میدانی در سه فصل انجام گردید. فصل اول: تمرکز بر کولی‌های ایرانی مقیم پونا در شهریور ۱۳۸۶، فصل دوم: مطالعه کولی‌های هندی در روستای جونز، مهرماه ۱۳۸۶

و فصل سوم مطالعه کولی‌های ساکن در استان بوشهر (بندر بوشهر و شهرستان خورموج) آبان ماه ۱۳۸۶.

به‌طور کلی سه مکان، مورد پژوهش و مطالعه قرار گرفت. (نقشه شماره‌های ۱، ۲ و ۳) با توجه به شباهت‌های فرهنگی کولی‌های جنوب ایران با کولی‌های ایرانی مقیم هند، استان بوشهر در ایران و شهر پونا در هند به‌عنوان مناطق مورد مطالعه انتخاب گردید. برای بررسی تأثیرات کولی‌های هندی بر کولی‌های ایرانی، روستای جونز در ایالت مهاراشترا به‌عنوان منطقه مورد مطالعه، انتخاب شد. (نقشه شماره ۳)

به‌دلیل نبود آگاهی در مورد گذشته تاریخی این اقوام، آنچه ما را با خصوصیت زندگی قبلی این قوم‌ها آشنا می‌سازد؛ نقل قول‌هایی است که نسل به نسل در خاطره‌ها محفوظ مانده است. بنابراین برای مطالعه در مورد تاریخچه و نحوه زندگی آنها در پژوهش اخیر از دو روش استفاده شد.

روش اول: جمع‌آوری اسناد و مدارک، کتاب‌ها و منابعی که به آنها پرداخته بودند. روش دوم: جمع‌آوری اطلاعات محلی و تهیه پرسش‌نامه. در این پژوهش میدانی از تمامی اقوام مورد مطالعه به‌وسیله عکس و فیلم‌برداری، مستندنگاری گردید.

نگاهی کوتاه بر جنبه‌های مختلف زندگی این اقوام در جهان امروز

در چند سال اخیر نحوه زندگی کولی‌های ایرانی مورد توجه مردم‌شناسان قرار گرفته است و تاکنون چندین مردم‌شناس به پژوهش در مورد زندگی و مهاجرت آنها پرداخته‌اند. در چندین کتاب نیز به این اقوام اشاره شده و مطالبی در مورد آنها به نگارش درآمده است. در کتابی از حمزه اصفهانی که متعلق به قرن دهم میلادی است در مورد چگونگی ورود ۱۲ هزار موسیقی‌دان از هند به ایران شرح داده شده است. (دورودوفولیت، ۱۳۶۵) همچنین در کتاب‌های: کولی و زندگی او نوشته یحیی ذکاء، پژوهشی در زمینه کولی‌های ایران و جهان نوشته ایرج افشار سیستانی، کولی در گذر تاریخ نوشته موسی سیادت، غربتی‌ها (کولی‌ها) نوشته بهرام فره‌وشی و کولی‌های خراسان نوشته افشار سیستانی، به مسائل مختلف زندگی این اقوام پرداخته شده است. (ذکاء،

(۱۳۳۷) (افشار سیستانی، ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸) (سیادت، ۱۳۸۵) (فرهوشی، ۱۳۸۵). در برخی از کتاب‌ها که در مورد مردمان ایران یا عشایر صحبت شده، اشاراتی نیز به نحوه زندگی کولی‌های آن منطقه شده است. (نوذری، ۱۳۷۶)

کولی‌ها اقوام چادرنشین و کوچ‌رویی هستند که بنا به شغلشان کوچ می‌کنند و آنها را در هر جا، به نام‌های گوناگونی می‌خواندند. نظام اجتماعی آنان انسجامی ندارد و بیشتر در اطراف شهرها و روستاها زندگی می‌کنند. (Misra, 1977)

آنها مردمانی هستند که از محلی به محل دیگر کوچ کرده و کارهای مختلفی انجام می‌دهند. این مردم در سرتاسر دنیا به‌خصوص در کشور هندوستان وجود دارند و هر کدام راه و روش و زندگی خاصی دارند و برای به‌دست آوردن شرایط زندگی بهتر در طول سال کوچ می‌کنند. (Ibid, 1977)

بعضی از مشاغل کولی‌ها عبارتند از: ساخت صنایع دستی، شکار، آهنگری، فروش اجناس دست دوم، فروش سنگ‌های نیمه قیمتی، کار در سیرک، فروش اشیاء جادویی، فروش داروهای گیاهی، کارهای ساختمانی، فال‌گیری و حتی گدایی. (Childers, 1975)

این اقوام عمدتاً برای به‌دست آوردن غذا و فروش اجناسشان وابسته به مردم ساکن در شهرها یا روستا هستند. (Misra, 1977)

کولی‌ها که در طول تاریخ همیشه مورد آزار قرار گرفته‌اند، یکی از اقلیت‌هایی هستند که چهره آنها در طی تاریخ طولانی و پررنجشان دگرگون شده است. (یانوش، ۱۳۶۵) اجتماع کولی‌ها همواره از سوی سایر فرهنگ‌ها تحت فشار بوده و شیوه زندگی آنها مورد تهدید می‌باشد. (همان، ۱۳۶۵) چنان‌که هم اکنون نیز خیلی از روستاییان و شهرنشینان، آنان را به‌عنوان یک شهروند یا روستایی به حساب نمی‌آورند و حتی عده‌ای از آنها هنوز نمی‌توانند تحصیل نمایند. تمامی این تبعیض‌ها باعث گردید که بیشتر آنها یکجانشین شوند. در ایران این اقوام بنا به مسائل فوق، کولی بودن خود را انکار می‌کنند. به‌طور کلی با توجه به واکنش‌های اجتماعی و سیاسی، نسبت به این اقوام، مردم و همچنین پادشاهان همیشه در مورد آداب و رسوم و منشأ ایشان کنجکاو بوده‌اند. (ایواتس، ۱۳۵۳)

در همه دوره‌های زمانی، عده‌ای سعی داشته‌اند تا کولی‌ها را اقوامی بیگانه و غیر اجتماعی که از خود فرهنگی ندارند جلوه دهند. (رینیر، ۱۳۸۰) این تصویر نادرست و وارونه از کولی‌ها، به‌عنوان مردمی آواره و خطرناک، باعث رانده شدن آنها از جوامع شهری و روستایی گردید. (همان، ۱۳۸۰) پژوهش‌هایی که در رشته‌هایی همچون زبان‌شناسی و نژادشناسی صورت گرفته منشأ هند و آریایی کولی‌ها را به‌طور قاطع روشن کرده است. اما ماهیت دقیق پیوند خویشاوندی میان کولی‌های سراسر نقاط جهان و کولی‌هایی که در شمال‌غربی هند زندگی می‌کنند هنوز معلوم نشده است. (پونته، ۱۳۶۵)

کولی‌ها در سرتاسر ایران پراکنده‌اند و در نقاط مختلف ایران به نام‌های مختلفی نیز شناخته می‌شوند، چنان‌که در استان خراسان به نام‌های فیوج، غربتی، غیر شمار و کولی، در استان کرمان به نام لولی، در شمال کشور به نام کولی، در جنوب نیز به غربتی و کولی، در تهران به نام غربال‌بند، در کرمانشاه و کردستان با نام سوزمانی، در زنجان کیلانی، در آذربایجان قره‌چی، در مازندران و گرگان جوکی، در شیراز غربتو و در بلوچستان لوری خوانده می‌شوند. در هندوستان آنها را بنجاری و کاولی نیز می‌نامند. (ذکاء، ۱۳۳۷)

موقعیت جغرافیایی مناطق مورد مطالعه در ایران

استان بوشهر

استان بوشهر (نقشه شماره ۱) با مساحتی حدود ۲۷۶۵۳ کیلومتر مربع در جنوب ایران و حاشیه خلیج فارس بین ۲۷ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۱۶ دقیقه عرض شمالی و ۵۰ درجه و ۶ دقیقه تا ۵۲ درجه و ۵۸ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد. (افشار سیستمی، ۱۳۶۹) (نقشه شماره ۲) این استان از شمال به استان خوزستان و قسمتی از استان کهگیلویه و بویراحمد، از شرق با استان فارس، از جنوب شرقی با استان هرمزگان و از جنوب و غرب به خلیج فارس محدود می‌شود. استان بوشهر ۶۲۵ کیلومتر مرز مشترک با خلیج فارس دارد. این منطقه به واسطه کمی ارتفاع از دریا و نزدیکی به خط استوا و دریای گرم، سرزمینی گرم و مرطوب است. (همان منبع / ۱۳۶۹) حداکثر دمای استان، ۵۰ تا ۵۲ درجه سانتی‌گراد است. استان بوشهر از

دو بخش جلگه‌ای و کوهستانی تشکیل گردیده و قسمت جلگه‌ای استان که ادامه جلگه خوزستان می‌باشد در امتداد خلیج فارس قرار گرفته است. (همان منبع / ۱۳۶۹) قسمت کوهستانی از دو رشته‌کوه عمده تشکیل شده که به موازات هم سرتاسر طول استان بوشهر را طی می‌کنند. (همان منبع / ۱۳۶۹)

بندر بوشهر

بندر بوشهر مرکز استان بوشهر می‌باشد. این بندر به صورت یک شبه جزیره از سه طرف به خلیج فارس محدود می‌شود. (نقشه شماره ۲) این شهرستان در ۵۰ درجه و ۵۱ دقیقه طول شرقی نصف‌النهار گرینویچ و ۲۸ درجه و ۵۹ دقیقه عرض شمالی نسبت به خط استوا، در ارتفاع ۵ متری سطح دریا قرار دارد. (همان منبع / ۱۳۶۹)

شهرستان خورموج (دشتی):

منطقه دشتی با مرکزیت شهرستان خورموج (نقشه شماره ۱) در ۸۵ کیلومتری جنوب شرقی استان بوشهر قرار دارد. این شهرستان در ۵۱ درجه و دقیقه طول شرقی نسبت به نصف‌النهار گرینویچ و ۲۸ درجه و ۳۹ دقیقه عرض شمالی نسبت به خط استوا، در ارتفاع ۶۰ متری دریا واقع شده است. (حمیدی، ۱۳۸۰) (نقشه شماره ۲)

از لحاظ آب و هوایی همانند سایر نقاط استان دارای دو فصل گرم و سرد است. رودخانه‌های مهم این شهرستان عبارتند از: رودخانه مند، دشت پلنگو. از کوه‌های مهم می‌توان به کوه مند در غرب و کوه بیرمی که ادامه رشته‌کوه‌های زاگرس می‌باشد، اشاره کرد. (همان منبع / ۱۳۸۰)

توصیف مردم‌شناسی از کولی‌های ساکن در استان بوشهر

منطقه شماره ۱:

کولی‌های ساکن در بندر بوشهر، خیابان سنگی، خیابان ملاصدرا، پشت منازل سازمانی شرکت نفت:

در این منطقه چندین خانوار از اقوام کولی همانند دیگر شهروندان بوشهری در خانه زندگی می‌کردند تقریباً در حدود ۱۷ سال است که یکجانشین شده‌اند و به گفته برخی از همسایگان سالها پیش در همین مکان چادر زده بودند. دولت برای یکجانشین کردن آنها زمین‌های همان منطقه را به آنها واگذار کرده است. ایشان خود را کولی ندانسته و تبار خود را از یعقوب لیث صفاری می‌دانستند. (گفتگوی نگارنده با آقای احمدعلی شریفی، ۱۳۸۶) آنها خود را اصالتاً ایرانی دانسته و هیچ اعتقادی بر اینکه اجدادشان از هند به ایران آمده باشند، نداشتند. به گفته ایشان اجدادشان به کار سفید کردن ظروف مسی مشغول بوده و همواره در استان بوشهر کوچ می‌کردند. شغل اصلی ایشان نوازندگی و ساخت سازهایی همچون نی انبان و نی جفتی بود. (تصویر شماره ۱ و ۲) شغل دوم آنها فروش اجناس دسته دوم از قبیل فرش بود. به گفته آنها تمامی مراسم‌های عروسی، عزاداری، مراسم تدفین و غیره، همانند دیگر شهروندان بوشهری انجام می‌شود. پوشاک زنان و مردان نیز همانند دیگر ساکنین منطقه بود.

منطقه ۲:

شهرستان خورموج، غرب جاده بوشهر - کنگان مجاور مدرسه راهنمایی شهید محمودی: بسیاری از کولی‌هایی که در این منطقه در خانه ساکن بودند تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی بوده و تعدادی از آنها نیز هنوز در چادر زندگی می‌کردند. (تصویر شماره ۳۶) ابتدا آنها تصور کردند که نگارنده به‌عنوان بازرس دولت برای بررسی شرایط زندگی آنها به این منطقه آمده و هیچ‌گونه همکاری با نگارنده نداشتند، اما وقتی نگارنده خود را دانشجوی باستان‌شناسی از هند معرفی کرد و کارت دانشجویی خود را به آنها نشان داد، آنها باور کرده، به تمامی سؤالات پاسخ دادند. با اینکه شهرت همگی آنها صفاری بود، خود را از تبار یعقوب لیث صفاری ندانسته و بر طبق گفته نیاکانشان، آنها به خاطر نوازندگی، رقص و آواز از هند به ایران آمده‌اند. (گفتگوی نگارنده با حسین صفاری، ۱۳۸۶) آنها ابراز داشتند که به‌وسیله الاغ یا اسب از طریق مسیرهای مال‌رو از هند به پاکستان آمدند و سپس به استان‌های سیستان و بلوچستان، هرمزگان، فارس و

همچنین استان بوشهر وارد شدند و به مرور زمان در همان مکان‌ها اسکان یافتند و عده‌ای نیز به دیگر شهرهای ایران کوچ کردند. (گفتگوی نگارنده با حسین صفاری، ۱۳۸۶) (نقشه شماره ۱) براساس شرایط اجتماعی، سیاسی، فرهنگی بسیاری از آنها شغل خود را تغییر داده و به مشاغل دیگری روی آورده‌اند و به مرور زمان یکجانشین شده‌اند.

مشاغل امروزی کولی‌های ساکن استان بوشهر عبارتند از: نوازندگی (نی انبونه، نی جفتی، تنبک) و آوازخوانی، ساخت آلات موسیقی (تنبک، نی انبونه، نی جفتی)، پیلهوری مانند فروش قالی‌های دسته دوم، آهنگری (وسایل کشاورزی، انواع چاقوها، میخ طویله) پارچه‌فروشی، خراطی، بافت تور ماهیگیری و سفید کردن ظروف مسی. (تصویر شماره ۱۹ و ۲۰)

با گفتگویی که نگارنده با یکی از مسن‌ترین عضو این طایفه داشت، وی ابراز نمود که بسیاری از پیشینیان آنها در دوره ساسانی بنا به درخواست پادشاهان ایرانی، برای نوازندگی از هندوستان خریداری شده و به ایران آمده‌اند و عده‌ای نیز برای شرایط مناسب کار نوازندگی به ایران کوچ کردند و سپس در سرتاسر ایران پراکنده شدند. امروزه نیز در کشور هند کولی‌های نوازنده وجود دارند. (تصویر شماره ۳) درآمد روزانه کولی‌های خورموجی در بین تمامی افراد خانواده تقسیم می‌شد، اما به مرور زمان جامعه به خاطر شغل آنها پذیرای آنان نبود و به مرور زمان شغل خود را تغییر دادند. آنها علاقه خاصی به نگهداری پرندگان نیز داشتند. زمانی که حیوانی را قربانی می‌کردند، دست خود را به خون حیوان آغشته کرده و به دیوار خانه خود می‌زدند. (تصویر شماره ۱۵) این کار در بین مردم هندوستان نیز رایج است با این تفاوت که آنها دست خود را با پودرهای رنگی، قرمز می‌کنند و به نشانه خوشبختی به دیوار خانه می‌زنند. (تصویر شماره ۱۴)

پوشاک زنان و مردان همانند دیگر خورموجی‌ها بود. تنها زنان مسن، لباس محلی بر تن داشتند. (تصویر شماره ۱۰) و دست و صورت آنها خال‌کوبی و بینی آنها همانند هندی‌ها سوراخ بود. (تصویر شماره ۱۱) نکته دیگر اینکه سوراخ کردن بینی در میان بوشهری‌ها کاری بسیار نادرست است و این نوع آرایش تنها منحصر به کولی‌ها می‌باشد.

بیشتر مواقع، والدین برای ازدواج جوانان تصمیم می‌گرفتند، اما این امکان نیز وجود داشت که جوانان، زوج‌های خودشان را انتخاب کنند. در این شرایط پسران ترجیح می‌دادند با دختران عشایری ازدواج کنند. اما در مجموع بیشتر ازدواج‌ها به صورت خویشاوندی صورت می‌گرفت. در ابتدا پدر داماد به خواستگاری دختر رفته و چند ماه بعد از خواستگاری، جشن عروسی برگزار می‌شد. زیرا اقوام و دوستان می‌بایست از نقاط دور خود را برای شرکت در جشن عروسی آماده می‌کردند. سن ازدواج برای پسران بین ۱۷-۲۰ سال و سن ازدواج برای دختران ۱۳-۱۶ سال بود. لباس عروس و داماد همانند سایر بوشهری‌ها بود. از طرف خانواده داماد، برای دختر مهریه تعیین می‌شد و خانواده عروس به عنوان جهیزیه پولی را به خانواده داماد می‌دادند و خانواده داماد با این پول وسایل خانه را تهیه می‌کردند. این برخلاف رسوم رایج میان بوشهری‌ها می‌باشد. در مراسم عروسی، بهترین نوازندگان را برای جشن دعوت می‌کنند. رقص چوبی در مراسم عروسی اجرا می‌شود. (تصویر شماره ۴ و ۵) در هنگام اجرای این رقص، چندین ضرب‌زن و دو نفر نوازنده نی انبان، دایره‌وار حلقه می‌زنند و می‌نوازند و عده‌ای نیز پشت سر آنها همراه با دستمالی که در دست دارند می‌رقصند. (تصویر شماره ۵)

این رقص در استان بوشهر بسیار مشهور است. برخی از کولی‌های نی انبان‌زن در عروسی‌ها با نواختن یک ریتم خاص به کسانی که کف نمی‌زنند فحش و ناسزا می‌گویند و به این ترتیب افراد حاضر در مراسم به این موضوع پی برده و کف می‌زنند. (گفتگوی نگارنده با عبدالرضا دشتی‌زاده، ۱۳۸۶)

زنان در دوران حاملگی، چندین سنگ از جنس عقیق، فیروزه و همچنین یک قفل به گردن خود وصل می‌کنند تا در دوران حاملگی محافظت کودکانشان باشد. (تصویر شماره ۱۶)

زمانی که کودک به دنیا می‌آید، سنگ‌های کوچک‌تری نیز به گهواره کودک وصل می‌کنند. چند روز بعد از تولد، مراسم نام‌گذاری آغاز می‌شود. بیشتر نام‌هایی که بر روی کودکان گذاشته می‌شود، اسم‌های عربی هستند.

منطقه شماره ۳:

بندر بوشهر، خیابان باهنر، کوچه نیلوفر ۱۰، سمت چپ، انتهای کوچه:

در این منطقه نزدیک به ۱۰ خانوار کولی در خانه‌های نیمه ساخته زندگی می‌کردند. (تصویر شماره ۱۳) فامیلی آنها صفاری، صفاری اصل، صفاری شعار، صفاری فر و صفاری سیما بود. تمامی گفته‌های آنان در مورد اجدادشان همانند کولی‌های خورموج بود. نکته مهم اینکه آنها برخلاف کولی‌های خورموجی، کوچ‌نشین بودند. بر طبق گفته آنها در فصل‌های تابستان به یاسوج، دشت ارژن و شیراز و در فصل زمستان به بندر بوشهر کوچ می‌کنند. آنها در ایام کوچ وسایل دست دوم به محلیان می‌فروختند. تنها در بین آنها یک خانواده به شغل آهنگری مشغول بود. (تصویر شماره ۲۰) در میان آنها نوازندگانی همچون آقای عبدی صفاری فر ۵۵ ساله وجود داشت. ایشان در نواختن نی انبانه مهارت خاصی داشته و در چندین جشنواره در ایران شرکت نموده‌اند. (تصویر شماره‌های ۴، ۵ و ۱۹)

ایشان و آقای امیر صفاری سیما خواننده گروه، درباره گذشته اجدادشان کاملاً با کولی‌های شهرستان خورموج هم‌عقیده بودند و نیاکان خود را از نوازندگان ماهری می‌دانستند. تمامی غذاهای آنها همانند دیگر بوشهری‌ها از جانوران دریایی تهیه می‌شد. به گفته همسایگان، آنها در شیراز و یاسوج صاحب خانه هستند و آنجا خانه‌های خود را اجاره می‌دهند و بر طبق عادت به این صورت زندگی می‌کنند. همسایگان از اینکه آنها در کنارشان زندگی می‌کنند رضایت نداشتند و قیمت خانه‌هایشان به خاطر همسایگی با کولی‌ها پایین‌تر از دیگر مناطق بوشهر بود. (تصویر شماره‌های ۲۷، ۲۸ و ۲۹)

موقعیت جغرافیایی مناطق مورد مطالعه در هند:

منطقه شماره ۴:

شهر پونا در ایالت ماهاراشترا (نقشه شماره ۲):

ایالت ماهاراشترا در جنوب غربی هند قرار دارد. از شمال شرقی با ایالت گجرات از شمال با ایالت مادیاپرادش، از سمت جنوب با ایالت کارناتاکا و گوا، از شرق با ایالت اوریسا، از سمت جنوب شرقی با ایالت آندراپرادش و از غرب با دریای عرب هم‌مرز می‌باشد. شهر پونا در غرب ایالت ماهاراشترا در ۱۵۰ کیلومتری شرق بمبئی و ۵۶۰ متر بالاتر از سطح دریا قرار دارد. (نقشه شماره ۳)

منطقه شماره ۵:

روستای جونز:

این روستا در غرب ایالت مهاراشترا و در ۷۵ کیلومتری شمال پونا قرار دارد. (نقشه شماره ۳)

توصیف کولی‌های مناطق مورد مطالعه در هند

کولی‌ها (غربی‌ها) ایرانی مقیم هند در منطقه شیواجی نگر واقع در شمال غربی شهر پونا

در این منطقه چندین خانوار از کولی‌های ایرانی که یکجانشین شده‌اند زندگی می‌کنند. (تصویر شماره ۱۸) و محله آنها به محله ایرانی‌ها معروف است. (گفتگوی نگارنده با شکایلا ایرانی، ۱۳۸۶) آنها در کنار ایستگاه راه‌آهن شیواجی نگر ساکن هستند. این قوم در بسیاری از ایالت‌های هندوستان از جمله مهاراشترا، گجرات، راجستان، پنجاب، اوتر پردیش، مادیا پردیش، آندرا پردیش و کارناتاکا (بنگلور) پراکنده‌اند. (نقشه شماره ۱) آنها مانند کولی‌های ایرانی نام‌های مختلفی داشتند. به‌عنوان مثال در ایالت کارناتاکا به نام بغدادی، بلوچی، پارسی، قزلباش شناخته می‌شوند و در ایالت‌های آندرا پردیش، مادیا پردیش و مهاراشترا آنها را غربتی، بنجاری و کولی می‌نامند. (Abbas, 2001)

بنا به گفته آنها، در گذشته اجدادشان برای تجارت اسب ایرانی، فرش و جواهرات به ایران می‌آمدند ولی اجداد بوشهری نوازنده بودند که به خاطر این امر به ایران مهاجرت کرده بودند. تمامی کالاهای ایرانی در هند تقاضای زیادی داشت. به‌خصوص اسبها به افسران عالی‌رتبه و پادشاهان فروخته می‌شد. برخی از آنان در ارتش مغول شرکت داشتند و برخی از آنان کشتی‌گیران حرفه‌ای بودند. (Ibid, 2001) آنها سالیان سال به تمامی شهرهای ایران نیز کوچ می‌کردند. طبق گفتگوهای متعدد، آنها اظهار داشتند از راه زمینی وارد پاکستان شده سپس در سیستان و بلوچستان و مناطق جنوبی ایران پراکنده شدند و بیشتر آنها در مناطق جنوبی ایران زندگی می‌کردند. (نقشه شماره ۱) این موضوع را کولی‌های بوشهری نیز ابراز نمودند. کولی‌های ایرانی مقیم هند بر این باور بودند که آنها در گذشته به‌دلیل اختلافی که با یکی از خوانین ایران به نام شاه ملک محسن پیدا کردند، همگی به هندوستان گریختند.^۱ بر طبق گفته اجدادشان، این اقوام

زمان مهاجرت خود را به هندوستان در حدود چهار قرن پیش می‌دانند. ولی کولی‌های ایرانی مقیم بوشهر تاریخ دقیق مهاجرت خود را نمی‌دانستند. کولی‌های ایرانی مقیم هند پس از وارد شدن به هندوستان در قسمت‌های مختلف این کشور پراکنده شدند. مردم محلی همواره به دیده حقارت به آنها می‌نگریستند و کولی‌های هندی آنها را به‌عنوان کولی هندی قبول نداشتند و باعث آزار و اذیتشان می‌شدند. (گفتگوی نگارنده با شکیلا ایرانی، ۱۳۸۶) کولی‌های هندی آنها را رقیب خود در تجارت می‌دانستند و از آنها می‌خواستند که به ایران بازگردند و به تجارت در همان کشور بپردازند. به‌طول کلی کولی‌های ایرانی که به هند مهاجرت کردند و کولی‌های هندی که به ایران مهاجرت کرده بودند به‌وسیله مردم پذیرفته نشدند و همواره به آنها به چشم مردمانی بیگانه نگاه می‌کردند. کولی‌های ایرانی مقیم پونا تا سال ۱۹۳۰م در کار تجارت اسب، فرش و سنگهای قیمتی فعالیت داشتند این محصولات توسط اشراف‌زادگان خریداری می‌شد. به مرور زمان تجارت آنها رکود پیدا کرد. (Ibid, 2001) سپس آنان به فروش قیچی، چاقو، آینه و جواهرات مصنوعی پرداختند. (گفتگوی نگارنده با نازی ایرانی، ۱۳۸۶) آنها به شهرهای مختلف می‌رفتند و در کنار ایستگاه‌های قطار چادر می‌زدند. اما تجارت جدید نیز سودمند نبود و سپس روی به فروش عینک‌های آفتابی آوردند که تا به امروز نیز ادامه دارد. (تصویر شماره ۲۱) کولی‌های ایرانی مقیم هند همانند کولی‌های ایرانی استان بوشهر شغل خود را به مرور زمان تغییر داده بودند. در حدود ۴۰ سال پیش سردار غلام‌حسین رهبر آنها تصمیم گرفت که در منطقه شیواجی‌نگر امروزی یکجانشین شوند و آنها در همان مکان‌هایی که در چادر زندگی می‌کردند، خانه ساختند و همانند کولی‌های ایرانی مقیم بوشهر یکجانشین شدند. (تصویر شماره‌های ۳۰، ۳۱، ۳۳ و ۳۵) دولت هندوستان نیز از کولی‌های ایرانی حمایت کرد و زمینی را به غربتی‌های بمبئی و سانگلی (واقع در جنوب پونا) مدرس واگذار کرد. کم‌کم بیشتر آنها در سرتاسر هند زندگی یکجانشینی را پیش گرفتند. هم‌اکنون عده زیادی از آنها در پاکستان زندگی می‌کنند. (نقشه شماره ۱)

آنها خود را از طایفه‌های: جانبازی، قافله‌باشی و سلطانا مراد واری و کرمانی می‌دانند و در زمانی که اجداد آنها در ایران زندگی می‌کردند با این نام‌ها، طایفه‌های آنها از هم شناخته می‌شد.

آنها بر این اعتقاد بودند که در اصل اجداد همه آنها یکی هستند اما براساس انتخاب شغل از یکدیگر جدا شده و به گروه‌های مختلفی تبدیل شده‌اند.

نکته جالب توجه اینکه در جنوب ایران طایفه جانبازی هنوز وجود دارند و وقتی نگارنده با کولی‌های ایرانی مقیم پونا درباره کولی‌های نوازنده بوشهری صحبت کرد، گفتند: پدران ما درباره آنها برای ما توضیح دادند. این اقوام از طایفه آنها نبودند اما در گذشته با آنها وصلت کرده‌اند. ولی کولی‌های بوشهری درباره کولی‌های هندی که در گذشته در ایران زندگی می‌کردند هیچ اطلاعی نداشتند. فامیلی تمامی کولی‌های ایرانی مقیم در پونا ایرانی است که در هندوستان این فامیلی را انتخاب کرده‌اند. نام مردان بیشتر از کلمات عربی گرفته شده است اما نام زنان بیشتر از میان اسامی گل‌رخ، شکبلا، نازی، ماهرو و ... انتخاب می‌شود. ولی زنان کولی‌های بوشهری دارای اسمهای عربی بودند. کولی‌های ایرانی مقیم در پونا به زبان فارسی، هندی و اردو صحبت می‌کردند. گویش آنها همانند کولی‌های بوشهری شیرازی و لری بود.

رئیس به‌عنوان سردار شناخته می‌شود که با رأی‌گیری انتخاب شده و کنترل این اقوام را بر عهده دارد. (Ibid, 2001) این موضوع در میان کولی‌های بوشهری دیده نشد. در حال حاضر تمامی آنها در سرتاسر دنیا همانند کولی‌های بوشهری مسلمان هستند و شیعه دوازده امامی می‌باشند. بزرگ‌ترین عزاداری را در روز عاشورا برگزار می‌کنند. در این روز نذری می‌دهند و مراسم قمه‌زنی دارند. (تصویر شماره‌های ۲۳، ۲۴ و ۲۶) مردان با ذکر نام امام حسین (ع) به‌وسیله تیغ، زنجیر خود را زخمی می‌کردند. (تصویر شماره ۲۴) آنها همانند هندوها که نمادی از خدایان مقدس را در جعبه می‌گذارند، تمثیلی از پنج تن و همچنین اسب امام حسین (ع) را در جعبه‌ای قرار می‌دهند. دختران این جعبه‌ها را بر روی سر خود می‌گذارند و گاهی علم در دست می‌گیرند و در خیابان‌ها همراه دیگر مردان به عزاداری می‌پردازند. (تصویر شماره ۲۵) در بخشی از خانه عکسی از امام علی (ع) و کتاب مقدس قرآن و نمادی از اسب امام حسین (ع) را قرار داده‌اند و همانند هندوها که بخشی از خانه را به‌عنوان معبد و یا محل عبادت می‌سازند. (تصویر شماره ۱۷

سن ازدواج بین کولی‌ها ۱۵-۲۰ سال است. پدر عروس همانند کولی‌های بوشهری برای دختر جهیزیه تهیه می‌کند. برگزاری جشن عروسی بر عهده داماد است. در روز عروسی عروس کت و دامن قرمز رنگ و داماد لباسی همانند لباس دامادی هندی‌ها به رنگ سفید بر تن می‌کند. (تصویر شماره ۱۳) البته به دلیل مسلمان شدن، لباس عروس به شکل امروزی که شباهت به لباس عروسی مسلمانان هندی دارد تبدیل شده است. ولی در گذشته لباس عروسی آنها همانند لباس‌های کولی‌ها بوده است. پس از عروسی، عروس با خانواده شوهر زندگی می‌کند. ازدواج‌ها مانند کولی‌های بوشهر به صورت خویشاوندی بوده و بیشتر با عموزاده‌ها ازدواج می‌کنند. (تصویر شماره‌های ۶، ۸ و ۱۲)

پس از تولد کودک در گوش او اذان خوانده می‌شود و چهل روز بعد از تولد کودک مراسم نام‌گذاری برگزار می‌شود.

پس از مرگ، بر طبق قوانین اسلام، مرده دفن می‌شود. برای او در روز سوم مرگ مراسمی برگزار می‌شود. آخرین مراسم تدفین در روز چهارم برگزار می‌گردد. اولین مراسم یادبود یک سال بعد برگزار می‌شود. مراسم کولی‌های بوشهری نیز به همین صورت انجام می‌شود.

در برنامه غذایی آنها گوشت استفاده می‌شود اما گوشت خوک استفاده نمی‌کنند. از گندم برای پختن نان استفاده می‌کنند و همانند دیگر مردم هند نان چپاتی تهیه می‌کنند. از برنج برای پختن غذا، بسیار استفاده می‌کنند. در گذشته غذاهای ایرانی می‌پختند که به جز آبگوشت همه آنها را فراموش کرده‌اند و همانند دیگر مسلمانان هندی غذا می‌پزند.

بیشتر زنان بلوز با دامنی چین‌دار بر تن دارند و بعضی از آنها روسری بلندی را که تا روی پیراهن آنها را می‌پوشاند بر سر می‌کنند. (تصویر شماره ۱۲) در واقع این لباس ترکیبی است از لباس سستی آنها با لباس مسلمانان هندی. دختران نیز لباس پنجابی بر تن دارند. در دوره‌های پیشین لباس آنها کاملاً شبیه لباس‌های برخی از کولی‌های هندی بوده است. (تصویر شماره‌های ۷، ۸ و ۹)

مردان لباس سستی بر تن نمی‌کنند و در واقع لباس آنها شامل پیراهن و شلوار ساده است و برخی از آنها همانند دیگر مسلمانان هندی لباس می‌پوشند.

زنان گوشواره به بینی دارند و از گردنبند طلا، النگو و گوشواره به‌عنوان زیورآلات استفاده می‌کنند. موهای خود را با بافتنی می‌بافند و گاهی نیز با حنا رنگ می‌کنند. زنان مسن بر روی دستشان خال‌کوبی دارند. این موضوع در میان کولی‌های بوشهری نیز دیده شد. (تصویر شماره ۱۱) و مردان کولی‌های پونا نیز از گوشواره به‌عنوان زیورآلات استفاده می‌کنند.

اجتماع غربتی‌ها توسط سردار (رئیس) رهبری می‌شود که این فرد توسط اعضای گروه انتخاب می‌شود. سردار باید سوابق خوبی داشته و در درون و بیرون گروه نفوذ داشته باشد. او رهبر تمامی غربتی‌های هند است. سردارهای منطقه‌ای نیز وجود دارد که گروه‌ها را در نواحی خاص هدایت می‌کند. سردار مسئول تمامی فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی است. در گروه قانون را او تعیین می‌کند. (Ibid, 2001)

تمامی خانه‌ها همانند خانه‌های حاشیه‌نشین‌های هند ساخته و در بنای خانه‌ها از بلوک‌های سیمانی استفاده شده و پوشش سقف آن فلزی و خانه‌ها به رنگ آبی است. (تصویر شماره ۳۰ و ۳۱) خانه از یک فضای مربعی شکل بدون اطاق خواب و پذیرایی آشپزخانه تشکیل شده است. تخت خواب و وسایل خانه، حمام، دور تا دور اتاق قرار داشتند. حمام در گوشه خانه ساخته شده بود و توسط دیواری کوتاه از اتاق جدا شده و قسمت بالای دیوار توسط پارچه‌ای پوشیده شده بود. عده‌ای از آنها نیز در چادر اقامت داشتند که چادرها شبیه به چادرهای کولی‌های هندی ساکن در چوئر ساخته بودند. (تصویر شماره‌های ۳۲، ۳۳، ۳۴ و ۳۵) آنها همانند کولی‌های بوشهری علاقه به نگهداری پرندگان به‌خصوص کبوتر داشتند. کودکان در مسجد محله زبان عربی، فارسی و اردو می‌آموختند و چند کودک نیز به مدرسه می‌رفتند. دختران و پسرانی که در بمبئی و سانگلی زندگی می‌کردند در دانشگاه تحصیل می‌کردند.

کولی‌های کوچگر هندی در روستای جوئر

کولی‌های کوچگر و چادرنشین روستای جوئر که به سلاجید معروف هستند، زادگاه اصلی خود را ایالت راجستان می‌دانند و شغل اصلی آنها فروش داروهای گیاهی است. (تصویر شماره ۲۲) آنها سه خانوار بودند که برای فروش داروها با مینی‌بوس کوچ می‌کردند و چند روزی در یک

روستا اقامت داشتند و پس از فروش داروها به روستای دیگری کوچ می‌کردند. نکته جالب توجه اینکه رئیس این طایفه یک پیرزن بود. (تصویر شماره ۷) فرم ساخت چادرها، نحوه چیدن وسایل در چادر و نحوه زندگی آنها در چادرها کاملاً شبیه به غربتی‌های ایرانی بود. (تصویر شماره ۳۲ تا ۳۵) همچنین لباس زنان، آرایش و زیورآلات همانند لباس‌ها و زیورآلات قدیمی کولی‌های ایرانی مقیم پونا بود. (تصویر شماره‌های ۶ تا ۹)

نتیجه‌گیری

در حال حاضر بیشتر کولی‌های جنوب ایران و کولی‌های ایرانی مقیم هند، یکجانشین شده‌اند. یکجانشینی و اسکان آنها به خاطر رهایی از زندگی خانه به دوشی و بهبود یافتن شرایط زندگی اقتصادی و اجتماعی آنهاست. زیرا زندگی چادرنشینی و دوره‌گردی ایجاب می‌کند که تولید به همان شیوه قدیمی و سنتی اجرا گردد و این شیوه زندگی و کار با توجه به تحولات سریعی که در زمینه‌های اقتصادی (تولیدی) و اجتماعی صورت می‌گیرد مغایرت داشته است. این ناهماهنگی و عدم تعادل اقتصادی مشکلات زیادی را در برابر خواسته‌های آنان به وجود می‌آورد. به همین خاطر فقر و گرسنگی یکی از مشخصات بارز این جوامع به خصوص کولی‌های کوچ‌نشین است. عوامل مختلفی از قبیل عوامل جغرافیایی، سیاسی، مذهبی، اختلافات قبیله‌ای، اقتصادی باعث یکجانشین شدن آنها گردیده است. یکجانشین شدن آنها در شهرها و روستاها تغییرات اساسی در فرهنگ مادی و معنوی این اقوام به وجود آورده به همین خاطر شناسایی حدود این تغییرات و فرهنگ‌پذیری آنها در هر زمینه بسیار مشکل است. اکثر کولی‌هایی که در ایران یکجانشین شده‌اند برخلاف کولی‌های ایرانی مقیم پونا خود را کولی نمی‌دانند به همین خاطر آگاهی از گذشته تاریخی آنها بسیار دشوار است. کولی‌های بوشهری، منکر وجود اسناد و مدارک درباره گذشته خود هستند به همین خاطر اگر نوشته‌ای نیز وجود داشته باشد به هیچ عنوان حاضر به فاش کردن آن نیستند و اطلاعات مستند را در اختیار افراد بیگانه قرار نمی‌دهند زیرا با این کار غربتی بودن خود را به اثبات می‌رسانند این وضعیت برخلاف کشور هند است. این امر به این دلیل می‌باشد

که کولی‌های زیادی در کشور هندوستان زندگی می‌کنند و وجود آنها در کشور بسیار عادی است. در واقع کولی‌های ایرانی مقیم هند منکر کولی بودن خود نبودند.

غربتی‌های استان بوشهر همان‌طور که خود گفتند به خاطر نوازندگی از هند به ایران آمده به همین خاطر هیچ‌یک از آنها حرفه پدران خود را فراموش نکرده‌اند. هم اکنون نیز نوازندگان ماهری هستند. نکته قابل توجه اینکه در هندوستان نیز کولی‌های دوره‌گردی وجود دارند که به نوازندگی مشغول هستند و سازهای اصلی آنها از سازهای ضربی و نی تشکیل شده است. این نوع سازها برای رقص مناسب‌تر هستند.

کولی‌های استان بوشهر اطلاعی درباره کولی‌های ایرانی مقیم هند نداشتند اما کولی‌های ایرانی مقیم هند اعتقاد داشتند که نیاکان ما با آنان وصلت داشته‌اند. به‌طور کلی طی مصاحبه‌های فراوان از کولی‌های ایرانی مقیم پونا و کولی‌های بوشهری، به این موضوع بسیار مهم پی بردیم که آنها در دو دوره زمانی مختلف به ایران و هند مهاجرت کردند. نکته مهم دیگر اینکه آنها تقریباً از یک مسیر برای مهاجرت استفاده کردند. هر دو گروه از راه پاکستان و جنوب ایران برای مسیر حرکت استفاده نمودند. لازم به ذکر است این موضوع مهم تنها با گفتگوهای مردم‌شناسی تاریخی صورت گرفت.

سپاسگزاری

اینجانب از تمامی کسانی که در این گفتگوها با من همکاری داشته‌اند نهایت سپاس و قدردانی دارم. افراد مسنی که ساعت‌ها در کنار من می‌نشستند و به سؤالات به دقت جواب می‌دادند. خانم شکیلا ایرانی، نازی ایرانی و ماهرو ایرانی و تمامی کولی‌های ایرانی مقیم پونا و همچنین از آقای عبدی صفاری فر و امیر صفاری سیما از استان بوشهر. از دوست عزیز آقای حمید زارعی کارشناس ارشد باستان‌شناسی از میراث فرهنگی و گردشگری استان بوشهر به خاطر همراهی در فعالیت میدانی استان بوشهر و از مهمان‌نوازی خانواده محترم ایشان سپاسگزارم.

از آقای عبدالرضا دشتی‌زاده و آقای حسین داوودی برای تهیه برخی از عکس‌ها و مجدداً از آقای عبدالرضا دشتی‌زاده به خاطر راهنمایی‌های سودمندشان، تشکر می‌کنم. از مسئول کتابخانه

پیام یونسکو آقای صادق عباسی به جهت در اختیار گذاشتن تمامی منابع اطلاعاتی بسیار ضروری در مورد این اقوام نهایت تشکر را دارم. به‌علاوه از راهنمایی‌های استاد عزیزم خانم دکتر شهیدا انصاری و از همراهی آمنه شهنوازی در یک مطالعه میدانی در پونا سپاسگزارم. و در پایان از نیکی حسین طهرانی خواهر عزیزم که ویراستاری این مقاله را بر عهده داشت و همچنین والدین مهربانم که همیشه مرا در تمامی کارها یاری می‌نمایند نهایت تشکر و قدردانی را دارم.

پی‌نوشت‌ها

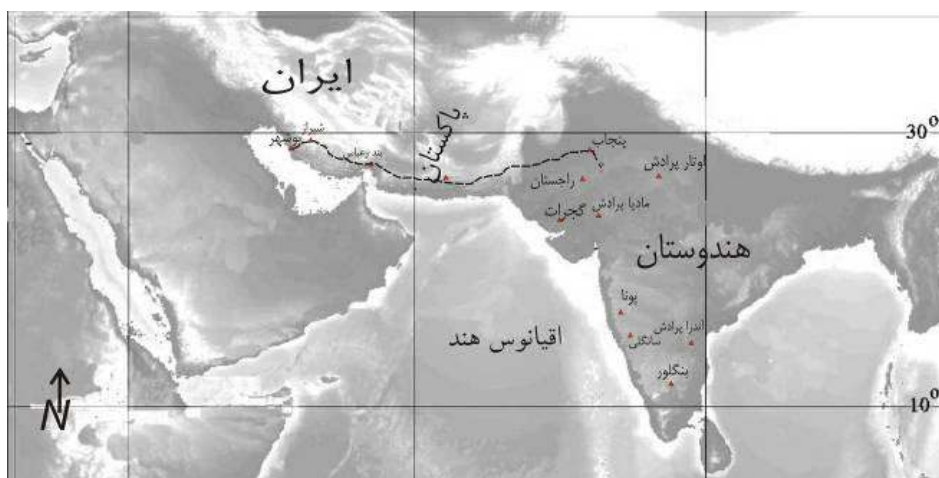
۱. به گفته غربتی‌ها شاه ملک محسن خواستگار گل شاه، یکی از دختران زیبای کولی بود. برادران او با ازدواج گل شاه موافق نبودند چون ازدواج در بین کولی‌ها به‌صورت خویشاوندی صورت می‌گرفت. شاه ملک محسن دختر را می‌دزد و پنهانی او را به عقد خود درمی‌آورد. برادران گل شاه از جایگاه خواهرشان آگاه می‌شوند و او را می‌ربایند و همگی به هندوستان کوچ می‌کنند.

منابع

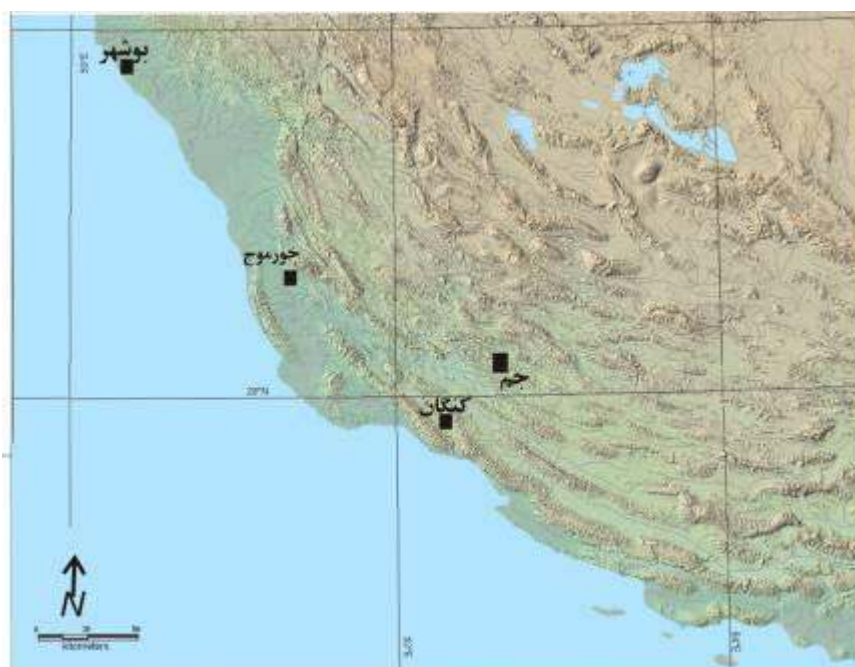
- افشار سیستانی، ایرج، نگاهی به بوشهر، تهران، مؤسسه انتشاراتی و آموزشی نسل دانش، چاپ اول، ۱۳۶۹، ص ۳۷-۴۰.
- _____، پژوهشی در زمینه زندگی کولی‌های ایران و جهان، تهران، انتشارات روزنه، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۲۳-۱۲۳.
- _____، کولی‌های خراسان، انتشارات هیرمند، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۸، ص ۲۳-۷۶.
- ایوانس، آ.، کولی‌های در برابر جهان امروز، نشریه پیام یونسکو، انتشارات سازمان تربیتی، علمی فرهنگی ملل متحد، شماره ۶۳، ص ۴-۱۱.
- بورزو، آ.، کوچ‌نشینان و دولت مدرن، پیام یونسکو، تهران، انتشارات سازمان تربیتی، علمی فرهنگی ملل متحد، شماره ۲۹۴، ص ۴-۷.
- حمیدی، حسین، هشت بهشت، مجموعه‌ای از موسیقی محلی ایران، مؤسسه هنری و فرهنگی ماهور، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۵، ص ۶۱-۷۰.
- دو رو دو فولتیه، ف.، دنیا سرزمین آنها، پیام یونسکو، تهران، انتشارات سازمان تربیتی، علمی فرهنگی ملل متحد، شماره ۸۷۴، ۱۳۶۵، ص ۵.
- ذکاء، یحیی، کولی و زندگی او، انتشارات اداره کل هنرهای زیبای کشور، اداره موزه‌ها و فرهنگ عامه، تهران، چاپ اول، ۱۳۳۷، ص ۲۵.
- رینیر، آ.، کولی‌ها تردشگاه فقرزده، پیام یونسکو، تهران، انتشارات سازمان تربیتی، علمی فرهنگی ملل متحد، شماره ۳۶۱، ۱۳۸۰، ص ۳۸-۴۰.
- سیادت، موسی، کولی در گذر تاریخ، قم، انتشارات قم، چاپ اول، ۱۳۸۵، ص ۲۳-۶۵.

- شارلمانی، ژ.، پرکردن شکاف فرهنگی، پیام یونسکو، تهران، انتشارات سازمان تربیتی، علمی فرهنگی ملل متحد، شماره ۸۷۴، ۱۳۶۵، ص ۱۱-۱۴.
- فرهوشی، بهرام، غربتی‌ها (کولی‌ها)، تهران، انتشارات جهانگیر، چاپ اول، ۱۳۵۸، ص ۱۲-۱۸.
- مراتی، رجبعلی، کولی‌های ساکن نیشابور، دانشگاه تهران، دانشگاه علوم اجتماعی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، ۲۵۳۴، ص ۲۰-۶۸.
- نوذری، عزت‌ا.../ایلات و کولی‌های استان مرکزی، شیراز، انتشارات نوید، چاپ اول، ۱۳۶۷، ص ۱۲۷-۱۲۹.
- Abbas, R., *The Irani Community From Nomadism to Sedentism*. M. A Dissertation, Department of Archaeology Deccan College, Pune, India, 2001, p. 7- 120.
- Chelders, C. H., *Bangaras*. Edited by: Saadia .I Sotheimer G. D. in *Pastoralists and Nomads in South Asia*. New Dehli, India, 1975, p. 247.
- Misra, P.K., *The Nomadism Gadulia Lohar of Eastern Rajesthan*. Anthropological survey of Calcutta, India, 1977, p. 17- 30.

نقشه شماره ۱: مسیر احتمالی مهاجرت کولی‌های ایرانی به هند و همچنین پراکندگی آنها براساس گفتگوهای انجام شده

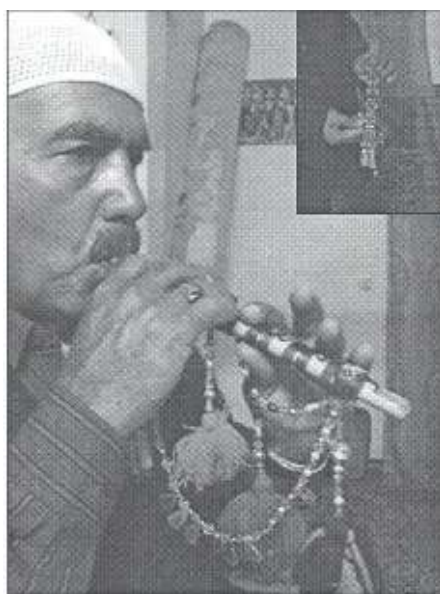
نقشه شماره ۲: موقعیت جغرافیایی بندر بوشهر و شهرستان خورموج

نقشه شماره ۳: موقعیت ایالت ماهرشتر، شهر پونا و روستای جونز

تصویر شماره ۱: نوازنده نی انبان (آقای احمدعلی شریفی) (عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۲: نی جفتی (عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۳: نوازندگان کولی هندی (عکس از کتاب نوازندگان کولی راجستان)

تصویر شماره ۴: رقص چوبی در میان کولی‌های بوشهری (عکس از آقای عبدی صفاری‌فر)

تصویر شماره ۵: نمایی دیگر از رقص چوبی

تصویر شماره ۶: پوشش کولی‌های ایرانی مقیم پونا (عکس از رضا عباس)

تصویر شماره ۷: پوشش زنان کولی هندی ساکن جونر، نفر سمت چپ به‌عنوان رئیس طایفه
(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۸: پوشش کولی‌های قدیمی مقیم پونا (عکس از نازی ایرانی)

تصویر شماره ۹: مقایسه پوشش زنان در میان کولی‌های ایرانی مقیم پونا و کولی‌های هندی ساکن در روستای جونر (عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۱۰: پوشش زنان کولی‌های خورموجی (عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۱۱: آرایش صورت در میان زنان کولی خورموجی (عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۱۲: لباس زنان کولی ایرانی مقیم پونا در حال حاضر (خانم ماهرو ایرانی) (عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۱۳: لباس عروس و داماد در کولی‌های ایرانی مقیم پونا

تصویر شماره ۱۴: نقش دست بر روی دیوار خانه هندوها در پونا

(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۱۵: نقش دست بر روی دیوار خانه کولی‌های مسلمان خورموچی
(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۱۶: طلسم کولی‌های خورموچی (عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۱۷: عبادتگاه در داخل خانه کولی‌های ایرانی مقیم پونا (عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۱۸: عبادتگاه در داخل خانه هندو (عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۱۹: نوازندگان بوشهری (آقای عبدی صفاری‌فر)

تصویر شماره ۲۰: وسایل ساخته شده به وسیله کولی‌های بوشهر (عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۲۱: فروش عینک آفتابی در میان کولی‌های ایرانی مقیم پونا
(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۲۲: فروش دارو در میان کولی‌های هندی ساکن در روستای جونر
(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۲۳: قمه‌زنی در روز عاشورا (عکس از عبدالرضا دشتی‌زاده)

تصویر شماره ۲۴: وسایل قمه‌زنی (عکس از عبدالرضا دشتی زاده)

تصویر شماره ۲۵: زنان کولی در حال حمل علم و جعبه‌هایی از نماد اسب امام حسین (ع)
(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۲۶: کولی‌های ایرانی مقیم پونا در حال پخت غذای نذری در روز عاشورا
(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۲۷: دورنمایی از منازل کولی‌های بندر بوشهر (منطقه شماره ۳)
(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۲۸: نمای بیرونی منازل کولی‌های بندر بوشهر (منطقه شماره ۳)
(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۲۹: نمای داخلی یکی از منازل کولی‌های بندر بوشهر (منطقه شماره ۳)
(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۳۰: دورنمایی از منازل کولی‌های مقیم پونا (عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۳۱: نمای بیرونی منازل کولی‌های مقیم پونا (عکس از رضا عباس)

تصویر شماره ۳۲: نمای داخلی یکی از چادرهای کولی‌های هندی ساکن روستای جونر
(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۳۳: نمای داخلی یکی از چادرهای کولی‌های ایرانی مقیم پونا
(عکس از رضا عباس)

تصویر شماره ۳۴: نمای بیرونی چادر کولی‌های هندی ساکن در روستای جونر
(عکس از ندا حسین طهرانی)

تصویر شماره ۳۵: نمای بیرونی چادر کولی‌های ایرانی مقیم پونا (عکس از رضا عباس)

تصویر شماره ۳۶: نمای بیرونی چادر کولی‌های خورموجی (منطقه ۲)
(عکس از ندا حسین طهرانی)